

«Η πεζογραφία του Νεοελληνικού Διαφωτισμού και το ύφος (γλώσσα, ρητορική, αφήγηση): Ιώσηπος Μοισιόδακας, Δημήτριος Καταρτζής, Αδαμάντιος Κοραής»

Ο Νεοελληνικός Διαφωτισμός συμβατικά οριοθετημένος στις «ύστερες δεκαετίες του ΙΗ' αιώνα και στις πρώτες του ΙΘ', ή, πιο στενά, στην πενήνταετία 1774-1821, δηλαδή λίγο αργότερα από του δυτικού Διαφωτισμού, του οποίου η αρχή ανάγεται ως τον ΙΖ' αιώνα, και το τέρμα στους αμέσως πριν από την Γαλλική Επανάσταση χρόνους»¹ εκφράζει το εγχείρημα συντονισμού της ελληνικής διάνοησης με τη Δύση και τις πνευματικές και επιστημονικές κατακτήσεις του γαλλικού -κυρίως- 18^{ου} αιώνα, έχοντας ως δεσπόζοντα στόχο τη μετακένωση των νέων συναφών ιδεών. Λόγιοι, φιλόσοφοι και επιστήμονες στη δυτική πολιτισμική σκηνή προάγουν τη γνώση, την παιδεία και το στοχασμό, βασισμένοι στις αρχές αφενός του *Ορθού Λόγου* αφετέρου της συναρμογής του *τερπνού* με το *ωφέλιμο*.

Από την ευρεία και ανομοιογενή χορεία των λογίων στοχαστών του Νεοελληνικού Διαφωτισμού, ο Ιώσηπος Μοισιόδακας, ο Δημήτριος Καταρτζής και ο Αδαμάντιος Κοραής, αποτελούν το συγγραφικό τρίπτυχο λογίων συγγραφέων, στο οποίο θα επικεντρωθεί η παρούσα διατριβή.

Πρόκειται για τρεις εξέχουσες προσωπικότητες, το ποικιλόμορφο πεζογραφικό έργο των οποίων είναι ταγμένο στα ιδεώδη του Διαφωτισμού για τη διάδοση της γνώσης και της παιδείας σε μια γλώσσα ικανή να εκφράζει ευρύ φάσμα επικοινωνιακών απαιτήσεων. Οι συγγραφικές επιδόσεις τους σε ποικίλα γραμματειακά είδη, όπως στην επιστολογραφία, στην απολογία, στο δοκίμιο, στην πραγματεία, αλλά και σε μεταφράσεις, διανοίγουν την προοπτική μιας υφολογικά προσδιορισμένης (από γλωσσική, ρητορική και αφηγηματική άποψη) επεξεργασίας του νεοελληνικού πεζού λόγου και βέβαια την προοπτική της πεζογραφικής λογοτεχνικής παραγωγής στο 19^ο αιώνα, όπως δείχνουν τουλάχιστον η *Απολογία* του Μοισιόδακα και ο *Παπατρέχας* του Κοραή.

Αντικείμενο της προτεινόμενης διατριβής είναι ακριβώς η διερεύνηση των εν λόγω συγγραφικών επιδόσεων του Μοισιόδακα, του Καταρτζή και του Κοραή, και ακριβέστερα η ανάλυση και ερμηνεία των έργων τους εκείνων που αφενός προωθούν σημαντικά την υφολογική επεξεργασία του πεζού λόγου στο νεοελληνικό 18^ο αιώνα και τις πρώτες δεκαετίες του 19^{ου} αιώνα, αφετέρου ορίζουν αξιοσημείωτες λογοτεχνικές πραγματώσεις, με ιδιαίτερο ρόλο στη μεταγενέστερη νεοελληνική λογοτεχνία.

---

¹ Κ.Θ.Δημαράς, «Ο Ελληνικός Διαφωτισμός»: *Νεοελληνικός Διαφωτισμός*, Αθήνα, Ερμής, 2009 [1^η:1977], 1.

Θα μας απασχολήσουν ως εκ τούτου ιδιαίτερα η ιδιότυπη *Απολογία* και όλοι οι πρόλογοι σε έργα του Μοισιόδακα -πρωτότυπα και μεταφρασμένα²-, δοκίμια του Καταρτζή από τη συγκεντρωτική έκδοση των κειμένων στα *Ευρισκόμενα* και τέλος από το ιδιαίτερα ποσοτικά ευρύ κοραϊκό κειμενικό corpus θα μείνουμε στον *Παπατρέχα* και στους πέντε εκδομένους τόμους της *Αλληλογραφίας*.³

Θεωρούμε ότι το προτεινόμενο θέμα θα καλύψει ένα μείζον ζήτημα της περιόδου του Νεοελληνικού Διαφωτισμού, το οποίο δεν έχει αντιμετωπιστεί μέχρι τώρα στο πεδίο της νεοελληνικής φιλολογικής έρευνας υποδεικνύοντας ότι λόγιοι όπως ο Μοισιόδακας, ο Καταρτζής και ο Κοραΐς δημιουργούν θεμελιώδεις βάσεις για την καλλιτεχνική επεξεργασία του πεζού λόγου.

Η προηγούμενη ερευνητική μας ενασχόληση, στο πλαίσιο διπλωματικής εργασίας (2017), με την *Απολογία* του Μοισιόδακα και το ιδιότυπο από υφολογική άποψη αυτοβιογραφικό λόγο του συγγραφέα της, (αν)έδειξε με τρόπο συστηματικό και με ποσοτικά επαρκείς παραδειγματικές αναφορές αντλημένες από το κείμενο, την προσπάθεια του συγγραφέα της να μην απομακρυνθεί από την αισθητική δεσπόζουσα γραμμή της περιόδου, τη δραστική σύγκλιση *τερπνού* και *ωφελίμου*. Στην εργασία αυτή θέσαμε τις βάσεις για ένα ομόλογο μελλοντικό εγχείρημα, όπως το είχαμε εξαγγείλει στην Εισαγωγή. Την υφολογική διαστρωμάτωση της *Απολογίας* τόσο ως προς τον άξονα της διατύπωσης, όσο και ως προς εκείνον της στόχευσης επεξεργαστήκαμε με τη βοήθεια τεσσάρων αλληλοδιαπλεκόμενων κριτηρίων, των γλωσσικών δηλαδή επιλογών του συγγραφέα, της ρητορικής οργάνωσης του κειμένου, της αφηγηματικής διαστρωμάτωσής του (απεύθυνση-αυτοπροσδιορισμός) και της επιχειρηματολογίας.

Στο πλαίσιο τώρα ενός διευρυμένου ερευνητικού σχεδιασμού, όπως απαιτεί η συγγραφή μιας διδακτορικής διατριβής, θα επιχειρήσουμε το άνοιγμα σε τρεις συγγραφείς ακολουθώντας τη χαρτογράφηση που έθεσε η διπλωματική μας εργασία.

Η έρευνα της υπάρχουσας βιβλιογραφίας στον ορίζοντα που θέτουμε για το Νεοελληνικό Διαφωτισμό, είναι ισχυρή για τον Μοισιόδακα και αφορά κυρίως στα εισαγωγικά σχόλια του Άλκη Αγγέλου στη φιλολογική έκδοση της *Απολογίας* του Μοισιόδακα⁴ και στη μονογραφία του Πασχάλη Κιτρομηλίδη, όπου σκιαγραφείται η προσωπικότητα του Μοισιόδακα και σχολιάζεται το έργο κατά την «πολυκύμαντη

---

² Το πλαίσιο που ορίζει το εκδομένο συγγραφικό και μεταφραστικό έργο του Μοισιόδακα αποτελείται από τη μετάφραση της *Ηθικής Φιλοσοφίας* του Ludovico Antonio Muratori (Βενετία, 1761), τη μετάφραση ρητορικού λόγου του Ισοκράτη με τίτλο *Παραλλαγή του προς Νικοκλέα λόγου περί Βασιλείας του Ισοκράτους, ή Κεφάλαια Πολιτικά* (Βενετία, 1779), την *Πραγματεία του περί Παιδων Αγωγής ή Παιδαγωγία* (Βενετία, 1779), την *Απολογία* (Βιέννη, 1780) και τη *Θεωρία του της Γεωγραφίας* (Βιέννη, 1781), *Σημειώσεις Φυσιολογικάί* (Βουκουρέστι 1784).

³ Αδαμάντιος Κοραΐς, *Αλληλογραφία* (επιμ.: Κ.Θ. Δημαράς, Άλκης Αγγέλου, Αικατερίνη Κουμαριανού, Εμμανουήλ Ν. Φραγκίσκος) τ. Α'-Ε'(1773-1833), Αθήνα, ΟΜΕΔ/Ερμής, 1964-1984.

⁴ Ιώσηπος Μοισιόδακας, *Απολογία*, (επιμ.: Άλκης Αγγέλου), Αθήνα, Ερμής/Ν.Ε.Β., 1976.

Χριστίνα Λούρη,
Υποψήφια Διδάκτωρ Νεοελληνικής Φιλολογίας, Τμήμα Φιλολογίας, Εθνικό και Καποδιστριακό
Πανεπιστήμιο Αθηνών
Πρόταση Διδακτορικής Διατριβής

σταδιοδρομία του»⁵ του, χωρίς ωστόσο άλλες ειδικότερες επισημάνσεις που θα φώτιζαν όσα στοιχεία συγκροτούν το πράγματι ιδιαίτερο ύφος του συγγραφέα, για το οποίο άλλωστε κατηγορήθηκε αδικώς όπως σημειώνει ο ίδιος στην *Απολογία* του.⁶

Σχετικά με τον Καταρτζή, ο Κ. Θ. Δημαράς επιμελήθηκε την έκδοση των *Ευρισκομένων*⁷ του, δίνοντάς μας το περιθώριο να εντοπίσουμε μια συγγραφική συνείδηση, που σε βραχύ χρονικό διάστημα (1783-1791) εκδιπλώνει την άκρως ενδιαφέρουσα δημιουργική του δράση, χρησιμοποιώντας το λόγο με τρόπο που αναδεικνύει δραστικά την επικοινωνιακή στόχευση κινούμενος ανάμεσα στην «φυσικό ύφος» στα πρώτα του έργα και προς τα τελευταία στην «αιρετή» γλώσσα⁸ παίρνοντας θέση στο γλωσσικό ζήτημα και στον τρόπο που οι ιδέες θα πρέπει να διατυπώνονται.

Σχετικά με τον Κοραή «διαύγεια» και «κομπόσημα» μέσα από την «αίσθηση του μέτρου, της ισορροπίας, μακριά από τις ακρότητες»⁹ διέπει τον λόγο του, η αμεσότητα του οποίου αναδεικνύεται μέσα από τον προσωπικό-εξομολογητικό τόνο που εντοπίζεται τόσο στην εκτενέστατη *Αλληλογραφία* του καθώς όπως σημειώνει και ο Δημαράς «ό,τι γράφει [ο Κοραής] ξεπηδάει μεσ' από την ζωή και αποβλέπει στην ζωή έχοντας άμεση επαφή μαζί της»¹⁰ όσο και στις εκτενείς προλογικές ρήσεις που συνοδεύουν τις τέσσερις πρώτες ραψωδίες της *Ιλιάδας* του Ομήρου, οι οποίες εκδίδονται στα 1811, 1817, 1818 και 1820 συστεγασμένες κάτω από τον τίτλο *Ο Παπατρέχας*.

Ωστόσο, οι μελέτες για το έργο των τριών συγγραφέων δεν συνιστούν εξειδικευμένα εγχειρήματα σε ζητήματα ύφους, τα οποία στοχεύει να αναδείξει η παρούσα διατριβή. Σε αυτό το σημείο αναφέρουμε τις δύο διδακτορικές διατριβές διαφορετικής στόχευσης, του Μίλτου Πεχλιβάνου (1999) και της Ιωάννας Σταματάκη (2012), που θέτουν ζητήματα ενδιαφέροντα για τη δική μας προσέγγιση.

---

⁵ Πασχάλης Μ. Κιτρομηλίδης, «Τα άγνωστα χρόνια»: *Ιώσηπος Μοισιόδαξ. Οι συντεταγμένες της βαλκανικής σκέψης τον 18^ο αιώνα*, Αθήνα, Μορφωτικό Ίδρυμα εθνικής Τραπέζης, 2004 33.

⁶ [...] Η γλωσσαλγία, λύμη σχεδόν αναπόσπαστος από των ημετέρων σχολείων, και εξόχως από των γραμματικών, εδημοσίευσε, και δημοσιεύουσα έπεισε: [...] ότι συγγράφω, παραδίδω δια του ύφους του απλού, διότι δεν νοώ το ελληνικόν.[...]. Βλ.σχετικά: Ιώσηπος Μοισιόδακας, *Απολογία*, ό.π.3-η υπογράμμιση δική μου.

⁷ Δημήτριος Καταρτζής, *Ευρισκόμενα*, (επιμ.: Κ.Θ. Δημαράς), Αθήνα, Ερμής, 1999 [1η:1970].

⁸ «[...] άφησα το φυσικόν ύφος και συγγράφω από τους 1781 κατά το ύφος των σπουδαίων, αδιαφορώντας με ό,τι τρόπον και αν είναι, μόνον να ωφελήσω το γένος μου· το οποίον ύφος και το εβελτίωσα, κάμνωντας πρώτην φοράν και Γραμματικήν με το αυτό θεμέλιον οπου είναι και εις τα ελληνικά, δηλαδή την ως επιτοπολύ χρήσιν των ενδοξοτέρων λογίων μας, και αυτήν την Γραμματικήν, προς διαφοράν της ανωτέρω όπου είναι φυσική, την ωνόμασα αιρετήν. [...]» βλ.: Δημήτριος Καταρτζής, «Πρόλογος στην παραλλαγή σε αιρετή γλώσσα του «Γνώθι σαυτόν»»: *Ευρισκόμενα*, ό.π., 332· οι υπογραμμίσεις δικές μου.

⁹ Κ. Θ. Δημαράς, «Ο Κοραής. Η μέση οδός»: *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας. Από τις πρώτες ρίζες ως την εποχή μας*, Αθήνα, Γνώση, 2000 [1^η: 1949], 278.

¹⁰ Κ. Θ. Δημαράς, «Ο Κοραής. Η μέση οδός»: *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας. Από τις πρώτες ρίζες ως την εποχή μας*, ό.π., 279.

Ο Πεχλιβάνος θέτει από φιλοσοφική άποψη το ζήτημα το ζήτημα «της παροντικής αυτοσυνειδησίας» μέσα από τη συγκρότηση του συγγραφικού υποκειμένου όπως αναδύεται από την ανάγνωση των κειμένων εστιάζοντας «στη δραματικότητα της παρρησίας του Ιώσηπου και τη δι-όρθωση του Κοραή στο πλαίσιο της ελευθερίας και της οικουμενικότητας του κοσμοπολίτη αστού»,¹¹ διανοίγοντας την προοπτική για μια υφολογική μελέτη στο μέλλον.

Η Σταματάκη μελετά από το σύνολο των κειμένων που μας αφορούν, την *Απολογία* του Μοισιόδακα, ένα δοκίμιο¹² από τα *Ευρισκόμενα* του Καταρτζή και τον *Παπατρέχα* του Κοραή, έχοντας ειδολογική στόχευση και σημειώνοντας ότι «η διαπλοκή και ο συνδυασμός τύπων λόγου διαφορετικής απόβλεψης ως προς την κειμενική και επικοινωνιακή υφή τους, αντλημένων από όλο το ευρύ φάσμα δυνατοτήτων του πεζού λόγου, απολήγει στον μετατονισμό των ειδών, όπου αρχικώς εγγράφονταν αυτοί οι τύποι του λόγου, στη διάρρηξη των ειδολογικών ορίων και στη συνακόλουθη διαμόρφωση υβριδικών μορφωμάτων».¹³

Τέλος, η μέθοδός μας θα είναι κειμενοκεντρική / υφολογική στην κατεύθυνση της επεξεργασμένης χρήσης του πεζού λόγου από γλωσσική, ρητορική και αφηγηματική άποψη, αναδεικνύοντας τόσο την κειμενική όσο και επικοινωνιακή διάσταση των κειμένων τα οποία εξετάζουμε.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Πρωτογενές επίπεδο:

- Ιώσηπος Μοισιόδακας, *Απολογία*, (επιμ.: Άλκης Αγγέλου), Αθήνα, Ερμής /N.E.B., 1976.
- Δημήτριος Καταρτζής, *Ευρισκόμενα*, (επιμ.: Κ.Θ. Δημαράς), Αθήνα, Ερμής, 1999 [1^η:1970].
- Αδαμάντιος Κοραής, *Αλληλογραφία* (επιμ.: Κ.Θ.Δημαράς, Άλκης Αγγέλου, Αικατερίνη Κουμαριανού, Εμμανουήλ. Ν. Φραγκίσκος) τ. Α'-Ε' (1773-1833), Αθήνα, ΟΜΕΔ/Ερμής, 1964-1984.
- Αδαμάντιος Κοραής, *Ο Παπατρέχας*, (επιμ.: Άλκης Αγγέλου), Αθήνα, Εστία, 2009 [1^η: Ερμής 1970]

---

¹¹ Μίλτος Πεχλιβάνος, *Εκδοχές Νεοτερικότητας στην κοινωνία του γένους: Νικόλαος Μαυροκορδάτος-Ιώσηπος Μοισιόδακας-Αδαμάντιος Κοραής* [Διδακτορική Διατριβή], Θεσσαλονίκη, ΑΠΘ, 1999,226.

¹² Δημήτριος Καταρτζής, «Εκτη Διάλεκτος ελληνική ή ρωμαίικα έντεχνα και μεμουσωμένα»: *Ευρισκόμενα*, ό.π, 94-214.

¹³ Ιωάννα Σταματάκη, *Υβριδικά ειδολογικά μορφώματα του νεοελληνικού έντεχνου πεζού λόγου: από τα Προλεγόμενα του Αδαμ. Κοραή στη «διηγηματική εγκυκλοπαίδεια» του Έμμ. Ροΐδη* [Διδακτορική Διατριβή], Αθήνα, ΕΚΠΑ, 2012, 715-716.

Χριστίνα Λούρη,
Υποψήφια Διδάκτωρ Νεοελληνικής Φιλολογίας, Τμήμα Φιλολογίας, Εθνικό και Καποδιστριακό
Πανεπιστήμιο Αθηνών
Πρόταση Διδακτορικής Διατριβής

Δευτερογενές επίπεδο:

- Στέση Αθήνη, *Όψεις της νεοελληνικής αφηγηματικής πεζογραφίας 1700-1830. Ο διάλογος με τις ελληνικές και τις ξένες παραδόσεις στη θεωρία και στην πράξη*, Αθήνα, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών, 2010.
- Γ. Βαλέτας, «Βιβλιογραφία Αδ. Κοραή», *Νέα Εστία* (Χριστούγεννα 1983) 172-216.
- G. Benrekassa, *Le langage des Lumières: concepts et savoir de la langue*, Παρίσι, Presses Universitaires de France, 1995.
- Dena Goodman, *The Republic of Letters: A Cultural History of the French Enlightenment*, Cornell University Press, 1996.
- J. Goulemot, D. Bergez, *La littérature des Lumières*, Παρίσι, Armand Colin, 2005.
- J.-J. Tatin- Gourier, D. Bergez, *Lire les Lumières*, Παρίσι, Dunod, 1996.
- *The Age of Enlightenment: The 18th Century Philosophers* (1979), (εισαγ.- επιμ.: I. Berlin), Oxford University Press, 1984.
- *The Enlightenment. A sourcebook and Reader*, (επιμ: P. Hyland, Olga Gomez, Francesca Greensides), Λονδίνο, Routledge, 2003.
- *The Literary Underground of the Old Regime*. Cambridge, Mass., Harvard University Press, 1982.
- Κ. Θ. Δημαράς, «Ο Κοραή «Η μέση οδός» »: *Ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας Από τις πρώτες ρίζες ως την εποχή μας*, Αθήνα, Γνώση, 2000 [1^η: Ίκαρος 1949], 251-281.
- Κ. Θ. Δημαράς, *Νεοελληνικός Διαφωτισμός*, Αθήνα, Ερμής, 2009 [1^η: 1977].
- R. Darnton, *The Literary Underground of the Old Regime*, Cambridge, Mass., Harvard University Press, 1982.
- M. Delon, *Dictionnaire européen des Lumières*, Παρίσι, Presses Universitaires de France, 1997.
- Élisabeth Déti, *Interfaces artistiques et littéraires dans l'Europe des Lumières*, Montpellier, Université Paul Valéry-Montpellier III, 2000.
- D. Droixhe, P.-P. Gossiaux, *L'homme des Lumières et la découverte de l'autre*, Βρυξέλλες, Éditions de l'Université de Bruxelles, 1985.
- L. Dupré, *The Enlightenment and the Intellectual Foundations of Modern Culture*, Yale University Press, 2005.
- *Encyclopedia of the Enlightenment*. (επιμ.: Al. Kors), 4 τόμ., Οξφόρδη, Oxford University Press, 2003.
- G. Genette, *Σχήματα III* (1972) (μτφρ.: Μπ. Λυκούδης· επιμ.: Ερατ. Γ. Καψωμένος), Αθήνα, Πατάκης, 2007.
- M. Holquist, *Ο Μπαχτίν και ο κόσμος του* (1990· 2^η: 2002), (μτφρ.: Ιωάννα Σταματάκη), Αθήνα, Gutenberg, 2014.

Χριστίνα Λούρη,
Υποψήφια Διδάκτωρ Νεοελληνικής Φιλολογίας, Τμήμα Φιλολογίας, Εθνικό και Καποδιστριακό
Πανεπιστήμιο Αθηνών
Πρόταση Διδακτορικής Διατριβής

- M. Horkheimer, Th. W. Adorno, *Διαλεκτική του Διαφωτισμού* (1969), (μτφρ.: Λευτ. Αναγνώστου- επιμ.: Γεράσ. Κουζέλης), Αθήνα, Νήσος, 1996.
- *Thèmes et figures du siècle des Lumières : mélanges offerts à Roland Mortier* (επιμ.: R. Trousson), Γενεύη, Droz, 1980.
- George A. Kennedy, *Ιστορία της κλασικής ρητορικής αρχαίας ελληνικής και ρωμαϊκής* (1994), (μτφρ.: Ν. Νικολούδης· επιμ.: Ι. Αναστασίου), Αθήνα, Εκδόσεις Παπαδήμα, 2004 [5η· 1η: 2000].
- Πασχάλης Μ. Κιτρομηλίδης, *Ιώσηπος Μοισιόδαξ. Οι συντεταγμένες της βαλκανικής σκέψης τον 18^ο αιώνα*, Αθήνα, Μ.Ι.Ε.Τ., 2004.
- Πασχάλης Μ. Κιτρομηλίδης, *Νεοελληνικός Διαφωτισμός. Οι πολιτικές και κοινωνικές ιδέες*, (μτφρ.: Στέλλα Νικολούδη), Αθήνα, Μ.Ι.Ε.Τ., 2000 [1^η:1996].
- Παναγιώτης Κονδύλης, *Ο Ευρωπαϊκός Διαφωτισμός* (δίτομο), Αθήνα, Θεμέλιο, 2004.
- Παναγιώτης Κονδύλης, *Ο Νεοελληνικός Διαφωτισμός, Οι φιλοσοφικές ιδέες*, Αθήνα, Θεμέλιο, 2008.
- Αικατερίνη Κουμαριανού, *Άνθρωποι και Ιδέες. Κείμενα για το Διαφωτισμό και τον ελληνικό κόσμο: 18^ο-20^ο αιώνας*, Αθήνα, Μουσείο Μπενάκη, 2013.
- Heinrich Lausberg, *Handbook of Literary Rhetoric: A Foundation for Literary Study* (1963), (μετφρ.: Matthew T. Bliss, Annemiek Jansen, David E. Orton· επιμ.: David E. Orton and R. Dean Anderson· πρόλ.: George A. Kennedy), Leiden, E. J. Brill, 1998.
- *L'éveil des muses: poésie des Lumières et au-delà : mélanges offerts à Édouard Guillon*, (επιμ.: Fr. Moureau, Madeleine Bertaud Catriona Seth), Rennes, Presses Universitaires de Rennes, 2002.
- *Mendelssohn, Kant, Hamman, Wieland, Riem, Herder, Lessing, Erhard, Schiller. Τι είναι διαφωτισμός*, (προλογ.: Περικλής Σ. Βαλλιάνος), (μτφρ.: Ν. Μ. Σκουτερόπουλος), Αθήνα, Κριτική, 2014 [1^η: 1989].
- Chr. Martin, Catherine Ramond, *Esthétique et poésie de l'objet au dix-huitième siècle*, Bordeaux, PUB, 2005.
- B. Melançon, *L'invention de l'intimité au siècle des Lumières*, Nanterre, Centre des sciences de la littérature, Université Paris X-Nanterre, 1995.
- G. S. Morson- Caryl Emerson, *Mikhail Bakhtin. Creation of a Prosaics*, Stanford University Press, 1990.
- Παναγιώτης Μουλλάς, «Στον κόσμο των τεχνασμάτων: η επιστολική λογοτεχνία»: *Ο λόγος της απουσίας. Δοκίμιο για την επιστολογραφία με σαράντα ανέκδοτα γράμματα του Φώτου Πολίτη (1908-1910)*. Αθήνα, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, 1992, 191-250.
- Βίκυ Πάτσιου, «Μεταφραστικές δοκιμές και προϋποθέσεις στα όρια του νεοελληνικού διαφωτισμού», *Ο Ερασιστής* 19 (1993) 210-234.
- Gr. Pechey, *Mikhail Bakhtin. The Word in the World*, Λονδίνο-Νέα Υόρκη, Routledge, 2007.

Χριστίνα Λούρη,
Υποψήφια Διδάκτωρ Νεοελληνικής Φιλολογίας, Τμήμα Φιλολογίας, Εθνικό και Καποδιστριακό
Πανεπιστήμιο Αθηνών
Πρόταση Διδακτορικής Διατριβής

- Μίλτος Πεχλιβάνος, *Εκδοχές Νεοτερικότητας στην κοινωνία του γένους: Νικόλαος Μαυροκορδάτος- Ιώσηπος Μοισιόδακας- Αδαμάντιος Κοραΐς* [Διδακτορική Διατριβή], Θεσσαλονίκη, ΑΠΘ, 1999.
- G. Prince: «The Narratee Rivised», *Style* 19, 3 (1985) 299-303.
- G. Prince, «Εισαγωγή στη μελέτη του αποδέκτη της αφήγησης» (1973) (μτφρ.: Αγγέλα Κουφού): *Θεωρία της αφήγησης, Θεωρία της αφήγησης*, (μτφρ.: Αγγέλα Κουφού - Βασ. Καλλιπολίτης - Αγγέλα Καστρινάκη - Καίτη Παπουτσα), Αθήνα, Εξάντας, 1991, 185-219.
- Vincenzo Rotolo, «Η έννοια του ύφους στις συζητήσεις των ελλήνων λογίων μεταξύ του ΙΗ' και του ΙΘ' αιώνα», *Πρακτικά της Ακαδημίας Αθηνών* 67 (1992) 673-685.
- Jacques Chouillet, *L'esthétique des Lumières*, Παρίσι, Presses Universitaires de France, 1974.
- Α.Δ. Σκιαδάς, «Αδαμάντιος Κοραΐς (Ο μέγας φιλόλογος: κριτικός, ερευνητής, εκδότης, θεωρητικός, τέλειος γνώστης)», *Νέα Εστία* (Ιούλιος-Δεκέμβριος 1983), τ.114 16-29.
- Ιωάννα Σταματάκη, *Υβριδικά ειδολογικά μορφώματα του νεοελληνικού έντεχνου πεζού λόγου: από τα Προλεγόμενα του Αδαμ. Κοραΐ στη «διηγηματική εγκυκλοπαίδεια» του Εμμ. Ροΐδη* [Διδακτορική Διατριβή], Αθήνα, ΕΚΠΑ, 2012.
- Κώστας Στεργιόπουλος, «Ο Κοραΐς αφηγητής», *Διαβάζω* (30/11/1983), τχ.82, 49-51.
- Άννα Τζούμα, *Εισαγωγή στην αφηγηματολογία. Θεωρία και εφαρμογή της αφηγηματικής τυπολογίας του G. Genette*, Αθήνα, Συμμετρία, 1997.
- Tzvetan Todorov, *L'esprit des Lumières*, Παρίσι, Laffont, 2006.
- Γεωργία Φαρίνου - Μαλαματάρη, *Αφήγηση / Αφηγηματολογία. Μια επισκόπηση*, *Νέα Εστία* 1735 (Ιούν. 2001) 972-1017.
- M. Foucault, *Τι είναι ο Διαφωτισμός;* (1984), (πρόλ.-μτφρ.: Στ. Ροζάνης-επιμ.: Ανδρ. Μυλωνάς), Αθήνα, Έρασμος, 2003.
- Εμμανουήλ Ν. Φραγκίσκος, «Κοραΐ "Ομήρου Ιλιάδος" Α. Εκδοτικά-Χρονολογικά», *Ο Εραμιστής Μνήμη Κ.Θ. Δημαρά* τ.19 (1993), 334-336.
- Εμμανουήλ Ν. Φραγκίσκος, «Η αλληλογραφία Κοραΐ και οι ολικές εκδόσεις της», *Διαβάζω* 82 (1983), 29-34.
- Λίτσα Χατζοπούλου, «Έργα ρητορικής και ποιητικής (18^{ος}-19^{ος} αιώνας)», *Μαντατοφόρος* 35-36 (Ιούν.-Δεκέμβρ. 1992) 59-147.